

Lázaro IRIARTE, **Povijest franjevaštva**, Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., 587 str.

Povijest franjevaštva, prijevod djela španjolskog povjesničara i kapucina Lázara Iriarte, prvo je sveobuhvatno djelo na hrvatskom jeziku u kojem je sadržana cjelokupna povijest franjevačkog pokreta, od njegovih početaka do današnjih dana. Samo djelo vrijedan je doprinos vrednovanju franjevačke baštine u svijetu, njezine osam stoljeća duge prisutnosti u svim krajevima svijeta. Nedavni franjevački jubileji – 800. obljetnica odobrenja prvotnoga franjevačkog *Pravila*, a time odobrenje franjevačkog pokreta i karizme (1209. – 2009.), kao i 800. obljetnica dolaska sv. Franje u hrvatske krajeve (1212. – 2012.) – izravni su povod za objavljivanje ovoga djela, koje bi trebalo svim pripadnicima franjevačkog pokreta, kao i znanstvenoj javnosti, prvi put predstaviti sustavnu povijest franjevačkog pokreta.

Samo djelo sastoji se od triju velikih cjelina, koje obuhvaćaju povijest svih triju franjevačkih redova. Najopsežniji prvi dio, odnosno cjelina, posvećena je *Prvome redu*, tj. »Redu manje braće« (21–432). Druga cjelina odnosi se na *Red siromašnih sestara*, odnosno sestara klarisa (433–466), dok se posljednji treći dio odnosi na *Treći red ili pokornički red* (467–521), s njegovim laičkim i samostanskim ogrankom.

Kao što je rečeno, prva cjelina nosi naslov »Red manje braće« i posvećena je nastanku, razvoju i općenito povijesti pripadnika triju grana *Prvoga reda* – manje braće, konventualaca i kapucina. Prvi dio novi naslov »Red manje braće do 1517.« (21–178). Taj opširni dio obrađuje razdoblje od nastanka Franjevačkog reda, odnosno vrijeme sv. Franje i prve braće do velike podjele Reda na opservante i konventualce 1517. godine. Sveobuhvatno je obrađena povijest Reda od početaka evanđeoskog bratstva i projekta života, preko prve preobrazbe Reda koja se dogodila još za života sv. Franje. Zatim slijedi vrijeme prvih sukoba oko utemeljiteljeva ideala, odnosno početci prvoga dijeljenja Reda, nakon toga razdoblje upravljanja redom sv. Bonaventure i posljedice toga upravljanja. Posebno je obrađen spor sa spiritualcima te pojava konventualizma i opservancije. Autor se ne zadržava samo na klasičnim povijesnim činjenicama nego poglavlje proširuje i na druga područja franjevačkog djelovanja, tako donosi statistički razvoj Reda u prvim dvama stoljećima, zatim razvoj ustrojstva Reda, opisuje unutarnju dinamiku Reda, bavi se franjevačkom duhovnošću i njezinim prepoznatljivim sadržajima koji se formiraju upravo u prvim dvama stoljećima postojanja. Nakon toga progovara o apostolatu među vjernicima, misijama među nekatolicima, studiju i znanosti te, naposljetku, o utjecaju franjevačkog pokreta na književnost i umjetnost u spomenutom razdoblju.

Drugi dio »Suvremeno doba: opservanti, konventualci i kapucini (16., 17. i 18. stoljeće)« (179–366) posvećen je razdoblju velikih reformi u 16. stoljeću, uspona svih ograna Reda u 17. stoljeću i velike krize u 18. stoljeću. Na početku je obrađen razvoj opservancije i njezinih ograna, zatim slijede konventualci, dok je posebna pažnja posvećena nastanku i razvoju kapucinskog ogranka u 16. stoljeću. Slijede poglavlja o zemljopisnom i statičnom razvoju svih ograna Reda, o promjenama u uređenju Reda, zatim govor o unutarnjoj fizionomiji te o duhovnosti i širenju na nova područja, odnosno o misijskoj djelatnosti. Posebno je ponovno obrađen apostolat među vjernicima u spomenutom razdoblju, kao i susret s protestantizmom i vrijeme katoličke obnove, kada su svi ogranci Reda dali velik prilog provođenju odredaba Tridentskog koncila. Naposljetku, posebno je poglavlje

posvećeno studiju znanosti i umjetnosti na svim poljima i među svim ograncima. I u ovo-
me dijelu autor cjelovito pristupa povijesti Franjevačkog reda dotičući sve elemente i sva
područja njegova razvoja i djelovanja.

Sljedeći, treći dio, naslovljen je »Velika kušnja (oko 1768. – oko 1880.)« (367–388). Vrije-
me je to velike krize koja je zahvatila sve ogranke Reda zbog različitih duhovno-crkvenih
preko društveno-političkih čimbenika. Vrijeme je to velike dekadencije Reda, susreta s
revolucionarnim strujanjima od vremena Francuske revolucije, velikih društvenih i soci-
jalnih promjena, koje su uvjetovale opadanje broja članova svih ogranaka Reda i njegovo
nesnalaženje u novonastalim prilikama. Osobito je obrađen odnos svjetovnih vlasti prema
redovništvu a one će pod utjecajem sekularnih ideja ograničavati i ukidati redovništvo
gdje god je to bilo moguće.

Nakon toga kraćeg dijela slijedi posljednji, četvrti dio pod nazivom »Obnova (oko 1880.
– 1975.)« (389–432) posvećen velikom procvatu svih ogranaka Reda, koji će započeti za
pontifikata pape Lava XIII. i nastaviti se do druge polovice 20. stoljeća. Vrijeme je to ob-
nove i procvata cijeloga Reda, angažiranog apostolskog rada, širenja misijske djelatnosti
i velikoga znanstvenog i umjetničkog djelovanja. Ujedno je to i vrijeme pred nastanak
velike krize koja će pogoditi Red u kasnijim desetljećima 20. stoljeća, osobito u razdoblju
nakon Drugoga vatikanskog koncila.

»Red siromašnih sestara« zasebna je cjelina posvećena redu sestara klarisa. Početima i
prvom širenju posvećeno je prvo poglavlje te cjeline (433–442), odnosno razdoblju sv.
Klare – *biljčice sv. Franje*. Vrijeme je to kada nastaju i dva pravila za Red klarisa, ono sv.
Klare iz 1253. godine i pape Urbana IV. iz 1263. godine. Slijedi poglavlje o širenju reda
u 13. i 14. stoljeću. Reformama Reda bavi se drugo poglavlje pod naslovom »Reforme«
(443–454). To je razdoblje djelovanja sv. Kolekte, širenja pokreta opservancije, što će
imati odjeka i među klarisama, zatim je tu i nastanak kapucinskih klarisa, kao i posebnih
ogranaka koncepcionista i anuncijata. »Zbivanja u posljednjim stoljećima« (455–466)
naslov je posljednjeg poglavlja u kojem se autor bavi, u prvom redu, snažnim širenjem
klarisa u 17. i 18. stoljeću, zatim vremenom liberalizma i sekularnih vlada što dovodi, kao
i kod Franjevačkog reda, do opadanja zvanja i ukidanja samostana te naposljetku piše o
novom procvatu u 20. stoljeću, koji traje do danas.

»Pokornički red« naslov je posljednje cjeline koja je posvećena franjevačkom *Trećem
redu*, odnosno njegovu svjetovnom i samostanskom ogranku. Prvi dio posvećen je »Po-
korničkom svjetovnom redu« (467–494). Na početku autor progovara o njegovu nastanku,
odnosno u kojem je smislu sv. Franjo utemeljitelj toga Reda, zatim o *Spomenici* iz 1221. –
1228. godine i o pravilu pape Nikole IV., franjevca, iz 1289. godine. Slijedi govor o širenju
i utjecaju Trećeg reda u prvim trima stoljećima franjevačkog pokreta. Nakon toga autor
piše o razdoblju posttridentske obnove, vremenu kada biti članom Trećeg reda postaje
svojevrsna aristokratska moda, osobito u razdoblju od 16. do 18. stoljeća. Tu se također
osvrće na pritiske koje je Red doživio krajem 18. i u 19. stoljeću od regalističkih pretenzija
pojedinih vladara preko vlada na tragu liberalističkog laicizma i sekularizma. Na kraju
govori o razdoblju preporoda svjetovnih franjevaca u vrijeme pape Lava XIII., koji 1883.
godine donosi novo *Pravilo Trećeg reda sv. Franje* i stanju danas, odnosno o razdoblju
20. stoljeća kada Red doživljava veliki procvat i veliko širenje koje traje do naših dana.
Trećem samostanskom redu (495–520) posvećen je posljednji dio ove knjige. Autor je tu

obradio nastanak samostanskog ogranka Trećeg reda počevši od pojave redovničkog života u krilu pokorničkog reda. Nakon toga piše o ustanovi blažene Anđeline te o vremenu kada nastaje Treći samostanski muški red, koji dobiva crkveno priznanje i doživljava svoj procvat. Posebna pažnja posvećena je velikom broju kongregacija koje su nastale u 16. i 17. stoljeću na temelju *Pravila franjevačkog Trećeg reda*. Kao i kod svih ranijih redova franjevačkog pokreta, i ovdje autor piše o krizama i poteškoćama s kojima se Red susreo u vrijeme regalizma i liberalnog laicima, kao i o njegovoj obnovi krajem 19. i u 20. stoljeću. Na kraju te cjeline, Iriarte donosi detaljan popis franjevačkih apostolskih ustanova.

U posebnom dodatku ove knjige popisani su svi sveci i blaženici cijele franjevačke obitelji te se donosi supsidij za povijest franjevaštva.

Knjiga Lázara Iriarteja vrijedno je djelo koje će zasigurno naći velik broj poklonika među brojnim članovima franjevačkog pokreta u Hrvatskoj. Zasigurno će naći i velik broj čitatelja među znanstvenicima jer je prvo sveobuhvatno djelo koje obrađuje franjevačku opću povijest te je vrijedan izvor za njezino poznavanje. Ono što treba ovdje napomenuti jest to da su u knjizi vrlo slabo obrađeni franjevci s područja izvan talijansko-španjolsko-francusko-njemačkog okruženja, osobito franjevci među slavenskim narodima, no tomu možemo naći opravdanje u tome što je povijest franjevaca tih područja slabije poznata na razini Reda, pogotovo što ne postoje prijevodi na svjetske jezike izvrsnih radova koje su pisali povjesničari franjevačkog pokreta među slavenskim narodima. No, ta činjenica ničime ne umanjuje veliku vrijednost ove knjige i njezin značaj za povijest franjevaštva uopće, kao i sustavnost koja je jedno od važnijih obilježja djela.

Daniel Patafta

Marija s. Agnezija PANTELIC, **Hrvatsko glagoljsko srednjovjekovlje** (prir. Petar BAŠIĆ) Kršćanska sadašnjost – Družba sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Zagrebu, Zagreb, 2013., 725 str.

U izdanju Kršćanske sadašnjosti i Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Zagrebu objavljena je monografija *Hrvatsko glagoljsko srednjovjekovlje*, koja sadrži sve dosad objavljene znanstvene i stručne radove Marije s. Agnezije Pantelić (1915. – 2008.), istaknute hrvatske filologinje. Radovi su u nekim segmentima prilagođeni za objavljivanje. U knjizi su radovi podijeljeni u pet cjelina, ovisno o temama kojima se bave.

Prva cjelina naslovljena je »Na izvorima ćirilometodske baštine« i sadrži deset radova. U prvome radu »Elementi bizantske himnologije u hrvatskoglagojskom himnu« (12–27) autorica naglašava da je pokušala odrediti strukturu, provesti idejnu analizu i jezične izražajne mogućnosti hrvatskoglagojskog uskrsnog himna, zatim odrediti liturgijsko mjesto i vrijeme kad su nastali takvi himni te sagledati razlog sastavljanja takvih pisanih tekstova. Napominje da je također potrebna daljnja sustavnija analiza muzikologa te analiza istočnoga grčkog i slavenskoga bogoslužja. Drugi rad, naslovljen »Melodijski arhaizmi uskrsnog ciklusa u glagoljskim kodeksima« (28–36), analizira datume Uskrsa u hrvatskoglagojskim misalima i brevijarima u kojima se sačuvalo devetnaest tabela uskrsnih datuma, poput fragmenta *Barbanskoga misala* iz 1425. godine. U radu »Zadar